

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра музичного мистецтва**

**ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА-
МУЗИКАНТА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувачка 2 курсу, 13-241М гр.

Спеціальності 025 Музичне мистецтво
Освітньо-професійної (наукової)
програми Музичне мистецтво

Зінченко Катерина Андріївна

Керівник кандидатка мистецтвознавства,
доцентка Чехуніна А.О.

Рецензент докторка педагогічних наук,
професорка

Центральноукраїнського
державного університету
ім. В. Винниченка

Стратан-Артишкова Т.Б.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта	7
1.1. Сутність та зміст вокальної культури педагога-музиканта	7
1.2. Формування вокальної культури педагога-музиканта як педагогічний процес.....	12
1.3. Особливості вокальної підготовки майбутніх фахівців у сучасних ЗВО.....	18
РОЗДІЛ 2. Організаційно-методичні засади формування вокальної культури педагога-музиканта	25
2.1. Діагностика стану сформованості вокальної культури здобувачів вищої музичної освіти у ХДУ.....	25
2.2. Педагогічні умови формування вокальної культури педагога-музиканта у процесі фахової підготовки у ЗВО.....	31
2.3. Методика формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта	41
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

В умовах воєнного стану, у яких наша країна перебуває другий рік, українська професійна освіта, її організаційні форми, зміст і наповнення потребують кардинальних інноваційних змін. У першу чергу їх варто розглядати у контексті світових загальнолюдських тенденцій, загальноєвропейських цінностей й стандартів, культурної глобалізації та інтеграції.

Наразі реформування відбувається й у сучасній мистецькій освіті України, що вимагає певних перетворень у напрямку професійної підготовки компетентних мистецьких кадрів, що здатні спрямувати свою життєдіяльність у річище гуманістичного розвитку суспільства і національної освіти, культурного саморозвитку з урахуванням кращих традицій і досягнень світової й української науки та культури. У цьому сенсі з особливою гостротою постає вимога модернізації процесу музично-педагогічної підготовки здобувачів мистецьких факультетів у закладах вищої освіти і, зокрема розвитку їх вокальної культури, що сприятиме формуванню істинних мистецьких цінностей, підвищенню виконавського рівня підростаючого покоління і поширенню вокального музикування серед дітей та молоді.

Зважаючи на вищезначене, особливо гостро постає питання створення інноваційних педагогічних технологій формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів, які уможливлять впровадження у навчальний процес ЗВО сучасних науково доцільних засобів, форм і методів вокального розвитку здобувачів.

Специфіка формування вокальної культури майбутніх фахівців музичного мистецтва досліджувалася В. Антонюк, Л. Василенко, Н. Гунько, Л. Дерев'янка, Л. Лоцман, О. Маруфенко, Н. Овчаренко, О. Прядко, Г. Стасько, Т. Ткаченко, І. Швець, Ю. Юцевичем та іншими. Науковці зазначають, що вокальна культура майбутніх викладачів

музичного мистецтва полягає у єдності виконавських і педагогічних компетентностей, які виявляються у складному і багатогранному процесі, де музичні, художні й артистичні здібності допомагають здійсненню творчо-педагогічної діяльності.

Водночас проблема пошуку ефективних методик формування вокальної культури педагогів-музикантів залишається недостатньо висвітленою в теорії і практиці їх вокальної підготовки. Отже, існує наявна суперечність між теоретичним осмислення поняття «вокальна культура педагога-музиканта» і необхідністю здійснення якісної фахової підготовки майбутніх викладачів-музикантів з метою формування у них вокальної культури.

Актуальність і недостатнє теоретичне й практичне дослідження означеної проблеми зумовили вибір теми магістерської кваліфікаційної роботи **«Формування вокальної культури педагога-музиканта в освітньому процесі ЗВО»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й практично перевірити ефективність методики формування вокальної культури майбутнього педагога музиканта у процесі його фахової підготовки у ЗВО.

Відповідно до мети нами поставлені наступні **завдання**:

1. Визначити сутність і зміст поняття «вокальна культура педагога-музиканта».
2. Розкрити особливості сучасного педагогічного процесу спрямованого на формування вокальної культури педагога-музиканта.
3. Конкретизувати критерії і рівні сформованості вокальної культури майбутніх спеціалістів-музикантів.
4. Діагностувати рівні сформованості вокальної культури здобувачів-музикантів у ЗВО.

5. Обґрунтувати оптимальні педагогічні умови формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів у процесі їх фахової підготовки у ЗВО.
6. Розробити поетапну методику розвитку вокальної культури здобувачів-музикантів у ЗВО.

Об'єктом дослідження є організований процес вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів у ЗВО.

Предмет дослідження – методика формування вокальної культури педагогів-музикантів у процесі їх фахової підготовки у ЗВО.

Задля досягнення мети й вирішення поставлених завдань нами використано комплекс методів дослідження, а саме:

- теоретичні методи: аналіз науково-теоретичних та методичних джерел з означеної проблеми з метою визначення понятійно-категоріального апарату, сучасного стану наукової розробленості проблеми й систематизації теоретичних положень щодо обґрунтування визначених педагогічних умов й методики формування вокальної культури педагога-музиканта;

- емпіричні: педагогічне спостереження, опитування з метою дослідження рівнів сформованості структурних складових вокальної культури майбутніх фахівців; педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов і методики формування вокальної культури у майбутніх викладачів музичного мистецтва;

- методи математичної обробки результатів, що отримані під час дослідно-експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- запропонована методика вокального навчання здобувачів вищої музично-педагогічної освіти, яка актуалізована на процесі формування їх вокальної культури;

- обґрунтовано комплекс педагогічних умов, який оптимізує процес формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів, робить його більш ефективним;
- набули подальшої конкретизації зміст і структура вокальної культури педагога-музиканта.

Практичне значення проведеної дослідницької роботи визначається можливістю використання її матеріалів у процесі модернізації вокальної підготовки здобувачів у закладах вищої мистецької та музично-педагогічної освіти.

Апробація дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи розглядалися на кафедрі музичного мистецтва Херсонського державного університету; секційному засіданні 1 міжнародної науково-практичної конференції «Мистецтво без кордонів: творчі діалоги» (м. Кропивницький, 11 квітня 2023р.) [2]; публікації статті у збірці наукових праць здобувачів вищої освіти «Магістерські студії» Херсонського державного університету на тему «Формування вокальної культури педагога-музиканта як педагогічна проблема» (м. Івано-Франківськ, 2023 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

1.1. Сутність та зміст вокальної культури педагога-музиканта

У свою чергу, щоб зробити процес формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта більш ефективним і цілеспрямованим необхідно теоретично обґрунтувати змістову сутність ключових понять дослідження цього феномену, до яких ми відносимо: «культура», «художня культура», «музична культура», «вокальна культура» тощо.

В «Українському педагогічному словнику» С. Грінченка культура розглядається у двох значеннях: як сукупність практичних, матеріальних і духовних цінностей, що відображають певний історичний розвиток суспільства й людини і втілені у результатах продуктивної діяльності; сфера духовного життя суспільства, яка охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (мистецької зокрема), а також установи й організації, які забезпечують їхнє функціонування. Разом з тим, культура представляє собою «рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльністю» [15, с. 182]

Кожна епоха, кожен народ має свою самобутню, унікальну і неповторну культуру, яка розрізняє людей у просторі і часі й, водночас, поєднує їх у історичному масштабі.

Для нашої розвідки істотним для з'ясування сутності поняття «культура» є те, що вона постає не тільки як підсумок розвитку людини й людства в цілому, як досягнення минулих поколінь, але й у вигляді істотних якісних змін, що відбуваються в людях.

У сучасному психолого-педагогічному довіднику знаходимо близьке нашому розумінню визначення культури, як рівня «розвитку суспільства та творчих здібностей особистості, що втілюються у певні форми організації суспільного життя і діяльності людей, а також у створені ними матеріальні і духовні цінності» [23, с. 22]. Також ми погоджуємося з науковцями, які наголошують, що «культура – це історичний процес розвитку людських сил, відносин, самої людини як суб'єкта діяльності, котрий реалізується в усьому різноманітті людського життя» [3, с. 8].

Сучасна ж наукова думка пов'язує культуру з такими напрямкам особистісного розвитку людини, як: художня, естетична, педагогічна культура тощо, що робить її ознакою професійної компетентності майбутнього фахівця (й педагога-музиканта, зокрема).

Ми приєднуємося до думки авторів, які вважають, що «культура є одним із чинників людинотворення, який забезпечує потребу в прискореному й універсальному розвитку особистості з новим способом мислення і дії» [52, с. 36].

Отже, поняття культура охоплює сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, що відбиває історичний рівень його досягнень у системі освіти, мистецтва і творчості. Слід звернути увагу на розуміння культури, як транслятора накопичених історією духовних цінностей. У такому сенсі, однією із складових загальнолюдської культури є художня культура, яка базується на духовному засвоєнні світу через систему художніх образів, що закладені у художніх творах, ідеалах, нормах, традиціях тощо. Саме музична культура, як невід'ємна частина художньої культури, є тим духовно-практичним надбанням, що забезпечує усвідомлення та використання найкращих традицій вітчизняного та світового музичного мистецтва.

Музична культура, водночас, являє собою самостійну систему, яка об'єднує: музичні цінності (твори та їх виконавське трактування); усі

види діяльності, що спрямовані на їх створення, зберігання, відтворення, поширення, сприйняття і засвоєння; усіх суб'єктів цих видів діяльності; усі спеціальні установи (разом з необхідним матеріальним обладнанням), які забезпечують цю діяльність [48, с. 27]. Вокальна культура, зокрема, виступає конкретизованим різновидом музичної культури, який зумовлений особливим художньо-виконавським видом творчості – співом.

Разом з тим, необхідно зазначити, що досі таке явище, як «вокальна культура» не було досліджено належним чином, хоча його дефініція використовується у різних контекстах, зокрема, як вокальна культура певного історичного періоду, що віддзеркалює відповідні надбання вокальних шкіл, усталеної виконавсько-технічної бази, стилістику виконавської інтерпретації через призму соціокультурного розвитку суспільства.

У даному контексті розглядає вокальну культуру більшість науковців (Ю. Колдиш, О. Шаповалова, Н. Шпіллер, Ю. Юцевич та інш.), водночас, трактуючи її як поєднання глибокого всебічного вивчення музичних творів, з високим рівнем оволодіння різними видами вокальної техніки у оптимальному робочому режимі, що забезпечує якість співу, створює умови задля виконавського довголіття.

За визначенням Н. Згурської, вокальна культура виступає як «здатність до втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом використання сукупності вокальних навичок, які характеризуються точною інтонацією під час передачі художнього образу вокального твору; правильним використанням співацького дихання; кантиленою; артикуляцією; точною передачею ритмічного малюнку, темпу тощо» [20, с. 7]

Т. Ткаченко подає «вокальну культуру» у вузькому сенсі, як «систему норм видобування, фонації, артикуляції, дикції, побудови фраз, емоційної насиченості співу тощо». У більш широкому сенсі

науковиця «вокальну культуру» розглядає як «цілеспрямований процес присвоєння особистістю загальнолюдських цінностей, культурних норм та естетичного ставлення до дійсності та розуміння музичного мистецтва через призму вокальної діяльності»[51, с. 63].

Н. Овчаренко впевнена, що в основі вокальної культури лежить глибоке і всебічне вивчення музики. При цьому авторка наголошує, що успіх вокального виконання залежить не тільки від якості голосових даних, але й від наявності змістового звуку, який є результатом занурення у музично-теоретичний матеріал, творчу думку автора та пізнання його власного композиторського стилю [31, с. 9].

На думку Т. Осадчої вокальна культура – це «інтегративна якість особистості, яка включає ціннісне ставлення до спадщини людства в області різних видів вокальної діяльності, компетентність у сфері вокальної педагогіки, рівень власної вокально-виконавської майстерності, а також творчої активності у вокально-педагогічній діяльності» [34, с.105].

Деякі дослідники вокальну культуру педагога-музиканта розглядають як основу вдосконалення його професійної майстерності, а саме: вокально-виконавських якостей, методичних знань, умінь і навичок, які забезпечують майбутню фахову діяльність. Зокрема, І. Швець вокально-виконавську культуру педагога-музиканта розуміє «як інтегративну якість особистості, що містить в собі ціннісне ставлення до спадщини людства в області різних видів співочої діяльності, компетентність в сфері вокальної педагогіки, власне вокально-виконавську майстерність, а також творчу активність в вокально-педагогічній діяльності» [56, с. 337].

Ми погоджуємося з дослідниками у галузі музичної освіти, які зазначають, що фахова діяльність сучасного педагога-музиканта потребує високого рівня сформованості вокальної культури, яка, у свою чергу, неможлива без розвиненої

виконавської майстерності. Саме виконавська майстерність відіграє важливу роль у становленні майбутнього педагога-музиканта, надає широкі можливості для його подальшої професійної і творчої самореалізації.

Значення вокальної культури розкрито у праці В. Кузьмічової, яка вважає, що «опанування основами вокальної культури в класі постановки голосу дає змогу майбутнім викладачам музичного мистецтва в подальшій музично-педагогічній діяльності творчо розкривати художній образ вокального твору, використовуючи знання, уміння і навички, що впливають на ефективність навчально-виховного процесу, а також вбирають особистісні передумови, що забезпечують його вмотивованість, цілеспрямованість, осмисленість, цілісність, ефективність і результативність, які дозволяють вирішувати художні й технічні завдання, що постають перед виконавцем» [28, с. 127].

На думку дослідниці Н. Косінської, вокальна культура педагога-музиканта являє собою «сукупність особистісних і професійних якостей, які передбачають здатність емоційно сприймати музику, усвідомлювати її художньо-образний зміст та виявляти уміння оцінювати її як естетичне явище, володіти вокальними прийомами у процесі вокально-виконавської діяльності, спрямованої на формування духовності, емоційний та естетичний розвиток особистості учня» [27, с. 6].

У визначенні поняття «вокальна культура» головним, на наш погляд є те, що вокальна культура особистості передбачає здатність до передачі художнього образу музичного твору через професійне володіння власним голосовим апаратом при наявності відповідних знань й уміння, які дозволяють вирішувати художні і технічні завдання, що постають перед виконавцем.

На основі аналізу й узагальнень наукових доробок ми розглядаємо «вокальну культуру майбутнього педагога-музиканта» як набуту та

сприйняту здобувачем сукупність професійно значущих компетенцій, які завдяки його індивідуально-особистісним якостям і вокально-технічним досягненням забезпечують продуктивну вокально-виконавську творчість, ефективну педагогічну діяльність щодо розвитку співочого голосу учнів та можливість професійного саморозвитку.

1.2. Формування вокальної культури педагога-музиканта як педагогічний процес

Професійна підготовка майбутнього педагога-музиканта знаходиться в річищі проблем, які вирішуються сучасною педагогічною наукою. Одним із найважливіших завдань, що постають перед системою вищої мистецькою освіти є процес формування вокальної культури викладачів музичного мистецтва. Адже майбутня їх фахова діяльність передбачає володіння такими компетентностями, які дозволять здійснювати не лише музично-педагогічну а й концертно-виконавську діяльність на високому професійному рівні.

Означений педагогічний процес має свої особливості, адже він безпосередньо пов'язаний з мистецтвом та його навчанням, має певні специфічні риси, що розкриваються самостійною науковою галуззю «педагогіка мистецтва». Про це вперше заявила у своїх наукових працях українська дослідниця О. Рудницька: «Зважаючи на особливу роль мистецтва у розвитку здатності людини до широких творчих узагальнень почуттів і думок, можна стверджувати про необхідність виокремлення нової галузі педагогічних знань та введення до наукового обігу відповідного поняття – «педагогіка мистецтва», якій притаманні специфічні засоби реалізації цілей навчання й виховання в сучасній гуманітарній парадигмі» [39, с. 233-234]. Продовжуючи наукові розвідки у напрямку виокремлення мистецької педагогіки у самостійну галузь, О. Отич стверджує, що вона «досліджує проблеми професійної

підготовки фахівців у галузі мистецтва й охоплює собою такі складові, як: музична, художня, театральна, музейна, хореографічна та інші педагогіки» [36, с. 47].

Виходячи із сучасних положень мистецької педагогіки, поняття «педагогічний процес» у вищій музичній освіті можна представити як динамічну взаємодію викладачів й здобувачів, що спрямована на досягнення поставленої навчально-виховної мети – професійне становлення педагога-музиканта через всебічне осягнення музичного мистецтва. Логічно, що науковим підґрунтям педагогічного процесу формування вокальної культури педагога-музиканта виступають такі методологічні підходи, як: особистісно-орієнтовний, компетентнісний, культурологічний, герменевтичний, акмеологічний.

Оскільки педагогічний процес формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів максимально спирається на індивідуальне самовираження здобувача, провідним підходом у музичній освіті є особистісно-орієнтованому підході. Він передбачає вибір технології навчання, виходячи із музичних здібностей, індивідуально-психологічних й фізіологічних особливостей кожного здобувача і сприяє вибору оптимальних педагогічних завдань відповідної складності. Такий підхід спрямований на максимальне забезпечення майбутнього фахівця знаннями про вокальне мистецтво, формування його співацьких умінь і навичок, розвиток його виконавської майстерності тощо. Дослідниця О. Олексюк наголошує, що «в рамках означеного підходу у вихованні передбачається опора на природний процес саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості, створення для цього відповідних умов» [33, с. 25]. Саме такий підхід надає можливість враховувати у педагогічному процесі мотиви, інтереси кожного здобувача у вокальній діяльності; їх вокальні здібності, вокальні знання, уміння, навички; підвищити рівень вокальної

культури майбутніх педагогів-музикантів і визначити рівень її сформованості у кожного.

З особистісно-орієнтованим підходом у педагогічному процесі формування вокальної культури викладачів музичного мистецтва тісно пов'язаний компетентнісний підхід. Він розглядається науковцями як організація педагогічного процесу, спрямованого на формування у здобувачів якостей здійснення професійної діяльності, «які необхідні для ринку праці, а критерії та параметри оцінки результатів освіти уніфікуються та виражаються в термінах і результатах, які можуть бути інтерпретовані та враховані в будь-якому освітньому закладі будь-якої країни [24, с.14]

Компетентнісний підхід і є перспективним напрямком розвитку вищої мистецької освіти. На думку Г. Падалки, компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів-музикантів зумовлюється самою сутністю музично-інтерпретаційного характеру їх фахової діяльності і передбачає «впровадження різноманітних форм діалогічного спілкування та партнерських стосунків між викладачем і студентом, розвиток особистісних якостей, таких, як: самостійність у процесі художньо-інтерпретаційного спілкування, вивільнення творчої енергії, толерантність, здатність до рефлексії, артистизм, художня та мовна культура» [37].

Як зазначає дослідниця Т. Пляченко, компетентнісний підхід у педагогічному процесі підготовки викладача-музиканта реалізується через опанування здобувачами музично-теоретичних, інструментально-виконавських та вокально-хорових компетенцій на заняттях з фахових дисциплін; формування у них досвіду музично-педагогічної і концертно-виконавської діяльності під час навчальної та виробничої практик та участі у різного рівня мистецьких проектах, міжнародних й всеукраїнських конкурсах та фестивалях [42, с. 55].

На важливість культурологічного підходу у процесі формування вокальної культури здобувачів-музикантів наголошує у своїх науково-методичних працях В. Антонюк. Авторка доводить, що завдяки культурологічному підходу навчання набуває змістової насиченості та множинності форм і методів вокального розвитку майбутніх фахівців. Невід'ємною частиною такого навчання стає опанування здобувачами досягнень різних форм культури, ретельна робота над адекватним сприйняттям саме національних традицій різних вокальних шкіл, жанрово-стильових особливостей вокальних творів різних історичних епох, напрямків тощо.

Культурологічний підхід сприяє збагаченню змісту, форм, методів розвитку вокальної культури майбутніх викладачів-музикантів загальним вокально-культурним досвідом; опануванню здобувачами досягнень загальної і вокальної педагогіки; сприйманню і розумінню майбутніми педагогами-музикантами національних традицій вокальних шкіл, жанрово-стильових особливостей вокальних творів різних культурно-історичних епох, формуванню вміння аналізувати голоси співаків різного виконавського рівня тощо.

Дослідниця Н. Овчаренко зазначає, що найважливішими вимогами реалізаціями культурологічного підходу у педагогічному процесі вокального розвитку майбутніх педагогів-музикантів є: його культуровідповідність, що передбачає урахування у змісті навчання світового та національного культурного вокального та педагогічного досвіду; поліхудожність як усвідомлення здобувачами не тільки специфічних ознак вокального мистецтва, а й спільного у різних видах мистецтва; традиційність та інноваційність – опанування вокально-виконавською і вокально-педагогічною спадщинами й на цій основі, здобуття нових знань і умінь; гуманітарна діалогічність у формі інтерсуб'єктивного спілкування (зокрема, із творами різних видів мистецтва); інтегративність вокальної діяльності, що поєднує знання з

історії, мистецтвознавства, етнології, семіотики, лінгвістики, педагогіки, психології, соціології, синтезуючи й систематизуючи їх під спільним кутом зору [32, с. 114].

На важливості герменевтичного підходу у організації педагогічного процесу щодо підготовки майбутніх педагогів-музикантів наголошують дослідники А. Козир, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, В. Федоришин, О. Щолокова та ін. Застосування саме герменевтичного підходу у формуванні вокальної культури здобувачів-музикантів дозволяє набутти вміння зрозуміти художню ідею музичного твору, осягнути логіку розвитку його інтонаційного матеріалу, сенс використаних специфічних методів і прийомів історико-стильового, формотворчого, вокально-технічного тлумачення музичного тексту задля втілення у власному виконанні художньої сутності твору [53, с. 93].

Отже, у контексті герменевтичного підходу відбувається свідоме розуміння здобувачами-музикантами стилю, жанру та особливостей музично-поетичного викладу вокального твору; набуття вміння художньо-виконавського аналізу та створення власної його інтерпретації.

Впровадження у освітній процес вищої школи акмеологічного підходу сприяє вибору педагогічної технології, яка забезпечить особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога. Дослідниця Г. Данилова представляє акмеологічні технології як сукупність засобів, що спрямовані на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвитку властивостей і якостей, що дозволяють майбутньому педагогу досягнути високого рівня особистісного розвитку й професіоналізму [17].

У процесі підготовки майбутнього педагога-музиканта акмеологічний підхід спрямований на реалізацію особистістю власних потенціальних можливостей та формування ідеальної концепції

педагога-професіонала, який самореалізується під контролем власних моральних норм.

Вокальна підготовка у контексті акмеологічного підходу відбувається під час аудиторного фахового навчання та позааудиторної концертно-виконавської творчості. Як зазначають дослідники А. А. Зарицька і А.О. Зарицький: «Формування комплексу вокальних навичок, ознайомлення з фізіологією природи вокального співу, розвиток музично-естетичного смаку – все це знаходить свою художньо-виконавську реалізацію та практично випробовується і закріплюється у вокально-творчій діяльності студентів» [19, с.75].

Аналіз науково-методичних джерел з проблеми формування вокальної культури педагога-музиканта дозволяє констатувати, що при організації педагогічного процесу підготовки здобувачів вищої мистецької освіти необхідно, перш за все, враховувати специфіку їх фахової компетентності, а саме: поліфункційність роботи педагога-музиканта, поєднання ним викладацької й виконавської діяльності; необхідність володіння навичкою свідомої координації співочої діяльності (власної і учнів), яка базується на знанні основних закономірностей вокального розвитку особистості; формування уміння самодіагностики й самоаналізу власного виконавського процесу та високим рівнем розвитку вокально-слухових умінь.

Сумуючу вище викладене, формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів можна представити як цілісний динамічний педагогічний процес, який передбачає спеціально організовану, керовану викладачами навчальну діяльність здобувачів, що відображає специфіку професійних завдань, які необхідні для вирішення у їх подальшій музично-педагогічній діяльності.

Отже, педагогічний процес щодо формування високого рівня вокальної культури майбутнього педагога-музиканта передбачає вирішити наступні завдання:

- розвиток професійно пріоритетних індивідуально-особистісних і вокально-виконавських якостей здобувача;
- озброєння майбутніх педагогів-музикантів музично-теоретичними й методичними знаннями і практичними вміннями, які необхідні задля успішного формування їх вокальної культури;
- виховання готовності майбутніх фахівців до самовдосконалення власної вокальної культури й вокального розвитку учнів під час виробничої практики;
- організація активної виконавсько-творчої діяльності у аудиторній й позааудиторній роботі [55, с. 21].

Здійснений нами аналіз науково-педагогічних джерел дає можливість стверджувати, що викладач вищої школи виконує своє призначення на високому фаховому рівні, якщо він поєднує фундаментальну наукову кваліфікацію з професійно-педагогічною культурою і є духовно й культурно розвиненою особистістю. Тільки за цієї умови він здатний до керування професійним розвитком і становленням здобувача у освітньому процесі.

Враховуючи те, що компонентами педагогічного процесу формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта є викладачі, здобувачі-музиканти та умови організації навчання і виховання, у наступному розділі нашої роботи ми розкриємо оптимальні, на нашу думку, педагогічні умови формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта у освітньому просторі ЗВО.

1.3. Особливості вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів у сучасних ЗВО

У попередньому підрозділі нами було науково обґрунтовано важливість і необхідність організації педагогічного процесу формування

вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів у контексті їх фахової підготовки у закладах вищої освіти.

У сучасних ЗВО організація фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів спрямована на: інтеграцію та поглиблення загальнофілософських, загальнокультурних, психолого-педагогічних і спеціальних музичних знань і умінь; створення спеціальних умов щодо формування спеціаліста широкого гуманітарного профілю, що володіє цілісною системою теоретичних, методичних, практичних компетентностей, які необхідні задля здійснення професійної діяльності на основі розвиненого мотиваційно-ціннісного ставлення до неї.

Професійну підготовку у ЗВО науковці розглядають як складний і нелінійний процес, який представляє собою певний комплекс навчальних, розвиваючих, організаційних й соціокультурних компонентів освіти [25]. Під фаховою підготовкою педагога-музиканта у сучасному освітньому просторі дослідники О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, розуміють як цілеспрямовану єдність змісту, методів і форм професійної музично-педагогічної діяльності [43], при цьому наголошуючи, що пріоритетними завданнями вищої мистецької освіти є «удосконалення її структурних компонентів, посилення особистісно-зорієнтованого навчання, технологізація освітнього процесу» [19, с.75].

Наразі проблема розвитку і становлення вокальної культури особистості здобувача-музиканта є однією із нагальних у сучасній мистецькій освіті.

Адже у процесі підготовки до вокально-педагогічної діяльності викладачі-вокалісти мають не тільки навчити майбутніх фахівців володіти вокально-виконавськими вміннями і навичками, але й визначати шляхи організації навчального процесу, методи і прийоми вокального розвитку учнів різного віку, формування у них вокальних навичок.

У низці досліджень з музичної педагогіки зазначається, що завданнями формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів є:

- естетичне виховання через розуміння й цінування краси вокального мистецтва та співацької майстерності;
- формування розуміння психологічних та біофізичних механізмів вокального процесу;
- визначення стійких критеріїв якості співу й вокальної майстерності;
- виховання активного вокального слуху, розвиток уявлення про акустично вірне та художньо-повноцінне звучання співацького голосу;
- удосконалення вокально-технічних, вокально-виконавських та артистичних навичок;
- підготовка до професійної вокально-виконавської й вокально-педагогічної самореалізації в умовах практичної діяльності [6; 26; 32; 42; 44; 48].

Становлення вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів у мистецьких закладах вищої освіти та на мистецьких факультетах ЗВО за спеціальністю «025 Музичне мистецтво» відбувається у процесі викладання фахових дисциплін та під час навчальної та виробничої практик. Фахова вокальна підготовка на мистецьких факультетах забезпечується взаємодією вокальної, методичної й організаційної діяльності здобувачів і передбачає оволодіння знаннями та накопичення практичного досвіду, що пов'язані із співацькою й викладацькою діяльністю, розвитком співацьких голосів учнів різних вікових груп, застосуванням відповідних методів і прийомів удосконалення навчально-виховного процесу тощо.

Вивчивши ряд науково-педагогічні джерела останніх років, у яких досліджується процес підготовки фахівців з музичного мистецтва, робимо такі висновки: вокальна підготовка здобувачів-музикантів на мистецьких факультетах ЗВО вчені розглядають як процес, що

спрямований на максимальний розвиток професійних якостей співака-виконавця, педагога-музиканта, формування їх художньо-естетичних смаків, здатності до творчої діяльності у мистецтві співу, а отже, становлення їх вокальної культури. Адже, вокальна культура є важливою складовою викладацької діяльності педагога-музиканта, і передбачає наявність спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, поглибленого ознайомлення з методичними засадами та сучасними технологіями обраної спеціальності, формування фахових якостей особистості, сукупність яких надає можливість творчо працювати в обраній виконавській та музично-педагогічній сферах [44].

У системі підготовки педагога-музиканта щодо формування його вокальної культури індивідуально-практичні заняття з постановки голосу (дисципліни: «Вокальний клас», «Сольний спів», «Вокальне мистецтво» тощо) є профілюючими, які відбуваються у процесі усього терміну навчання здобувачів-музикантів у ЗВО, мета яких полягає у розвитку вокально-слухових здібностей суб'єкта навчання, прищепленні основних вокальних навичок, залученні до самостійної роботи над вокальною технікою та художньо-виконавською інтерпретацією твору, а також озброєнні теоретичними знаннями з методики розвитку співацького голосу.

Фундаментальну роль на початковому етапі вокального навчання здобувача відіграє викладач-вокаліст, його педагогічна майстерність, висока професійна спрямованість на результативність освітнього процесу, обґрунтоване залучення індивідуальних методик, які розвивають вокально-технічні та художньо-виконавські навички учня. Саме в організації вокально-педагогічної діяльності на початковому етапі відбувається взаємодія між викладачем і здобувачем щодо вибору уточнення й узгодження естетично-художніх ідеалів (еталонів) звуковидобування та звукоутворення. Задля вибору еталону співацького тону викладач-вокаліст звертається до певної «школи співу» як

прогресивного погляду на теорію і практику вокальної методики, яка дає якісні і кількісні результати.

На думку дослідниці В. Бриліної, сама методика сучасного вокального навчання і виховання містить у собі визначений комплекс педагогічної діяльності та її послідовність, а саме: у процесі професійно-естетичного спілкування зі здобувачем-співачом з'ясування типу голосу, характерних його ознак та рівня сформованості вокальних навичок; добір відповідної навчальної програми та її засвоєння; опрацювання всіх видів вокальної техніки; встановлення взаємозв'язку між технічними і художніми аспектами виконавства; застосування ефективних методів і прийомів навчання співу; здійснення контролю й самоконтролю у процесі вокальної діяльності; моніторинг рівня готовності суб'єкта навчання до вокальної діяльності; розвиток інтересу до самовдосконалення тощо [8, с. 9].

Наразі процес формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів у закладах вищої освіти ґрунтується на найкращих світових та національних здобутках музичного мистецтва; виконавській і педагогічній майстерності викладача-вокаліста; психологічних особливостей творчості співака-початківця; знаннях про режим та охорону голосу. Опанування основами вокальної культури на індивідуальних заняттях з постановки голосу надає можливість майбутнім педагогам-музикантам творчо підходити до розкриття художнього образу вокального твору, використовуючи набуті знання, уміння і навички задля його виконавської інтерпретації; забезпечує його вмотивованістю, цілеспрямованістю, ефективністю і результативністю при вирішенні художньо-технічних завдань, які постають перед співаком щодо постійної концентрації уваги на змісті програмного твору, моделюванні енергетики фонаційного процесу та емоційності виконання.

Необхідно зазначити, що ефективність процесу становлення вокальної культури здобувачів-музикантів залежить від добору методів навчання, за допомогою яких викладач-вокаліст здійснює передачу вокально-педагогічного досвіду. Зазвичай у вокальному навчанні майбутніх викладачів музичного мистецтва у сучасних ЗВО педагогіки-вокалісти застосовують як класичні методи формування фахових компетентностей, так і займаються пошуком інноваційних методик щодо досягнення навчально-виховної мети.

Вокальна підготовка здобувачів-музикантів охоплює поряд з аудиторною й концертно-творчу діяльність, у якій вони набувають досвіду особистісного розуміння сутності авторського тексту через інтерпретацію його у власній виконавській діяльності, транслюючи свою творчу версію слухачській аудиторії. Така практика є найбільш значущим етапом у формуванні вокальної культури майбутнього спеціаліста з музичного мистецтва.

Також у процесі концертного виконання музичного твору формуються імпровізаторські виконавські уміння, які реалізуються у одномоментній дії в часовому музичному просторі вокального твору, і формуються виключно у процесі виконавсько-творчої діяльності. На думку дослідниці і педагога-вокаліста А. Зарицької «здатність до імпровізації передбачає високий рівень культури музичного мислення, глибокі знання, професіоналізм, прагнення до краси, гармонії та досконалості» [19, с.77].

Нажаль мусимо констатувати, що концертно-виконавською діяльністю здобувачі-музиканти у більшості ЗВО мистецького спрямування займаються епізодично, виключно за власним бажанням, чи прислухаючись до порад викладача з постановки голосу. У деяких навчальних закладах на старших курсах існує виробнича концертно-виконавська практика, але її обсягу замало для якісної підготовки фахівця до цього виду фахової діяльності.

Ми ознайомились низкою Освітніх програм і навчальних планів мистецьких факультетів провідних ЗВО, які готують здобувачів за спеціальністю 025 Музичне мистецтво з музично-педагогічною кваліфікацією і зробили висновок, що в них недостатньо представлені дисципліни і навчальні матеріали, які спрямовані на фахову підготовку майбутніх педагогів-музикантів до багатокomпонентної вокально-педагогічної діяльності; спостерігається певна відсутність логічного зв'язку між фаховими обов'язковими і вибірковими дисциплінами, що уповільнює процес формування вокальної культури майбутнього спеціаліста; на достатньо залучаються у освітній процес можливості концертно-виконавської практики; мало використовуються викладачами-вокалістами сучасні форми, методи і прийоми вокально-педагогічної діяльності.

Отже, аналіз сучасного стану формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів доводить актуальність і доцільність цієї проблеми у навчально-виховній практиці вищої музичної освіти в Україні. Це дає можливість стверджувати про необхідність посилення вокальної підготовки здобувачів мистецьких факультетів знаннями й уміннями, які сприятимуть підвищенню рівня культурологічних, теоретико-аналітичних, інтерпретаційно-виконавських та вокально-методичних компетенцій; озброєнням їх спеціальними методами вокально-педагогічної діяльності щодо формування вокальної культури учнів різного віку та активного використання у освітньому процесі інноваційних технологій навчання.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

2.1. Діагностика стану сформованості вокальної культури здобувачів вищої музичної освіти у ХДУ

У першому розділі нашого дослідження ми з'ясували, що проблема формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів є особливо нагальною для сучасної мистецької освіти України. Тому задля визначення стану сформованості вокальної культури здобувачів вищої музичної освіти у Херсонському державному університеті нами проведений констатувальний експеримент серед здобувачів-музикантів факультету культури і мистецтв усіх курсів. Щоб виявити динаміку становлення означеної професійної якості майбутніх викладачів музичного мистецтва та ефективність існуючої методики вокального навчання щодо її формування констатуючий експеримент тривав з вересня 2022 року по жовтень 2023 року.

Задля визначення критеріїв становлення вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів нами були проаналізовані сучасні наукові доробки у цьому напрямку, які розкривають діагностичні аспекти рівнів сформованості даної професійної якості.

Виходячи із сутності вокальної культури педагога-музиканта як інтегративного феномену і характеристики змісту його компонентів – мотиваційно-ціннісного, когнітивно-оцінювального, творчо-креативного – ми визначили наступні критерії і показники:

1. Сформованість позитивної мотивації до вокально-виконавського мистецтва. Відповідними показниками виступають:

- бажання займатися співочною діяльністю;
- зацікавленість власним вокальним розвитком;

- інтерес до розвитку співочого голосу учнів.
2. Критерій цілісності вокально-виконавських і вокально-педагогічних професійних знань і умінь. Показниками його виступають:
- Обізнаність щодо світової та національної вокальної культури;
  - знання закономірностей естетичного та психолого-педагогічного впливу вокального мистецтва на розвиток культури особистості;
  - готовність до інтеграції отриманих професійних знань у вокально-виконавський та методичний досвід.
3. Критерій розвитку уміння художньо-образної інтерпретації вокального твору у процесі виконавської і педагогічної діяльності. Його характеризують наступні показники:
- здатність до втілення художньо-образного змісту вокального твору;
  - використання здобувачем власного художньо-емоційного досвіду спілкування з вокальним мистецтвом та слухацькою аудиторією.
  - активність у сценічно-виконавській діяльності.

На основі визначених критеріїв ми виокремили три рівні сформованості вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів: високий (творчий); середній (конструктивний); низький (репродуктивний).

Високий (творчий) рівень сформованості вокальної культури здобувачів-музикантів характеризується усвідомлено-активним інтересом до вокально-виконавської і вокально-педагогічної діяльності, спрямованістю вольових зусиль на пізнання світових і національних вокальних традицій та творчості кращих вокалістів-виконавців; вільне орієнтування в стилях і жанрах вокальної музики; розвиненим вмінням виконувати твори технічно-вірно і емоційно-виразно; розвиненою здібністю до художньо-образної інтерпретації змісту вокальних творів; розвинена артистичність при виконанні вокальних творів; глибокі знання з методики вокального виховання; вміння творчо застосовувати

традиційні та інноваційні методи і форми у вокально-педагогічному процесі; розвиненою вокально-емпатійною здатністю у роботі з учнями-вокалістами в умовах виробничої практики щодо налаштування останніх співпереживання та розуміння смислу вокальної музики.

Середній (конструктивний) рівень сформованості вокальної культури здобувачів-музикантів характеризується нестабільністю мотивації до вокально-виконавської діяльності; середньою спрямованістю на оволодіння знаннями щодо світових і національних вокальних традицій та ознайомлення із творчістю кращих вокалістів-виконавців; досить вільним орієнтуванням у стилях і жанрах вокальної музики; достатнім рівнем потреби студентів у професійному самовдосконаленні щодо розвитку вокально-технічних і виконавських умінь і навичок; розвиненою здібністю до технічно-вірно і емоційно-виразно виконання творів; наявністю часткової емпатійної здатності у вокально-виконавському та вокально-педагогічному процесі; достатнім рівнем сформованості вмінь до високохудожнього і творчого виконання вокальних творів; наявною здатністю до застосування методів і прийомів емоційного виконання вокальних творів; недостатньо розвиненою здатністю до сценічно-емоційного перевтілення; гарними знаннями з методики вокального навчання, не достатнім виявом творчості у застосовуванні традиційних та інноваційних методи і форми у вокально-педагогічному процесі.

Низькому (репродуктивному) рівню сформованості вокальної культури здобувачів-музикантів характерні: відсутність свідомого інтересу до вокальної діяльності у різних видах її прояву; не спрямованістю вольових зусиль на пізнання світових та національних вокальних традицій, виконавської творчості кращих виконавців та ознайомлення з інноваційними вокальними техніками; відсутність потреби у професійному вокальному самовдосконаленню; відсутністю емпатійної здатності у вокально-педагогічному процесі; відсутністю

співпереживань та налаштування розуміння смислу вокальної музики; низький рівень здатності застосування прийомів щодо емоційно-образного виконання вокальних творів; відсутність здатності до сценічно-емпатійного перевтілення; відсутність сформованості вокально-виконавських і вокально-педагогічних знань та умінь; відсутність творчого підходу у застосуванні традиційних та інноваційних вокальних методик у педагогічному процесі в умовах виробничої практики.

У процесі констатуючого експерименту ми використовували такі методи дослідження: спостереження, анкетування, тестування опитування, індивідуальні бесіди, експертні оцінки, аналіз практичних занять з постановки голосу, кількісна та якісна обробка отриманих результатів.

З метою з'ясування загального рівня сформованості вокальної культури здобувачів-музикантів, водночас із спостереженням за їх навчально-практичною вокальною діяльністю, ми провели анкетування, у якому пропонувалося дати відповіді на такі питання:

1. Чи виявляєте ви активний інтерес до вокального мистецтва?
2. Назвіть вокальні твори, які Вам найбільше подобаються?
3. Назвіть відомих Вам світових і українських співаків минулого і сучасності?
4. Чи бажаєте Ви займатися вокальною діяльністю?
5. Чи виявляєте Ви активність на індивідуальних заняттях з постановки голосу та позааудиторній самостійній роботі?
6. Чи знаєте Ви складові співацького процесу? Можете їх охарактеризувати?
7. Чи можете розкрити зміст вокальної діяльності педагога-музиканта?
8. Чи можете Ви дати визначення поняття «вокальна культура педагога музиканта»?

9. Чи виявляєте Ви наполегливість у процесі оволодіння вокальними навичками та навичками невербального спілкування на заняттях з постановки голосу?
10. Чи є систематичною ваша робота над інтерпретацією вокальних творів?
11. Чи подобається Вам репертуар, який Ви вивчаєте?
12. Чи займаєтесь Ви концертно-виконавською діяльністю? Як часто?
13. Наскільки подобається Вам відчувати себе співаком-виконавцем?
14. Чи відчуваєте Ви себе комфортно під час публічного виступу?
15. Як Ви вважаєте, у якій мірі участь у концертно-виконавській діяльності впливає на становлення вашої вокальної культури?
16. Чи вважаєте Ви себе фахівцем з високим рівнем сформованості вокальної культури?
17. Чи вважаєте Ви за необхідність вокального самовдосконалення?
18. Чи є у Вас свідоме бажання самовдосконалюватися у вокальному виконавстві?
19. Як часто ви займаєтесь вокальним самовдосконаленням?
20. Чи проводите Ви самооцінку рівня сформованості власної вокальної культури?

Також із кожним студентом було проведене індивідуальне опитування щодо виявлення рівня їх когнітивного досвіду у вокально-виконавському мистецтві. Здобувачам пропонувалось знайти самостійно відповіді наступні евристичні питання:

1. Що слід розуміти під манерою співу?
2. Що є спільним в техніці співу виконавців у різних вокальних манерах?
3. Розкрити відмінні риси техніки хорового співу і сольного виконання?
4. Самоконтроль у співі здійснюється за допомогою слуху, м'язів, резонаторних відчуттів чи зору?

5. Чим відрізняється побутово-природне дихання від вокального?
6. Що необхідно знати про дитячі голоси та їх розвиток?
7. Що таке мутація дитячого голосу?
8. Чому професія вокаліста вважається однією із найважчих?
9. Що треба знати про гігієну голосу та режим голосової діяльності.
10. Якими головними якостями має володіти співак?

Змістовність і повнота відповідей здобувачів-музикантів на питання анкет та у процесі індивідуальних бесід, а також виявлений під час спостереження на індивідуальних вокальних заняттях і академічних концертах комплекс дієвих проявів майбутніми фахівцями таких, як музично-творчі здібності, естетичні почуття, стійкі установки на вокальне навчання, оволодіння знаннями, вміннями і навичками допомогли визначити рівень сформованості вокальної культури кожного здобувача.

Задля отримання вірогідності констатуючого дослідження ми враховували не лише результати анкетування індивідуальних бесід, виконання діагностичних завдань, вокально-виконавських контрольних заходів (академічних концертів, заліків, екзаменів), а й, пер за все, експертні оцінки темпу вокально-культурного розвитку кожного здобувача викладачами-вокалістами.

Комплексний характер констатуючого експерименту, на нашу думку, дозволив отримати достовірні результати щодо рівнів сформованості вокальної культури здобувачів-музикантів факультету культури і мистецтв Херсонського державного університету.

Високим (творчим) рівнем сформованості вокальної культури володіють лише 3 (20 %) здобувачки I-II курсів другого (магістерського) рівня навчання, які до вступу у ХДУ отримали фахову музичну освіту на рівні молодшого спеціаліста у коледжах мистецького спрямування та мають певний виконавський та педагогічний досвід. Середнім (конструктивним) рівнем вокальної культури оволоділи 6 (40%)

здобувачів старших курсів (бакалаврського) рівня вищої освіти, ті що мають попередню середню фахову музичну освіту. Низький (репродуктивний рівень) показали 6 (40 %) здобувачів факультету I, II, III курсів бакалавріату і навіть II магістерського курсу, які не мають попередньої фахової середньої освіти, а лише початкову музичну освіту.

Аналіз отриманих результатів констатуючого експерименту дає підстави стверджувати, що організація вокального навчання майбутніх педагогів-музикантів потребує кардинального оновлення щодо спрямування його на формування вокальної культури майбутнього фахівця-музиканта з урахування специфіки його професійної діяльності.

Задля отримання результативності у напрямку формування вокальної культури здобувачів-музикантів у освітньому процесі ЗВО ми обґрунтовуємо комплекс педагогічних умов, та пропонуємо методику, що мають підвищити продуктивність вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів.

2.2. Педагогічні умови формування вокальної культури педагога-музиканта у процесі фахової підготовки у ЗВО

Задля успішної реалізації завдань щодо формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта, ми вважаємо, слід окреслити ті організаційно-методичні засади, які сприятимуть оптимізації процесу становлення означеної професійної якості здобувачів-музикантів у освітньому середовищі ЗВО.

Проведений нами у першому розділі аналіз науково-методологічної та музично-педагогічної літератури з проблеми дослідження, показав, що задля результативності навчального процесу з формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів необхідно створити певні умови. У тлумачному словнику сучасної української мови **умова** трактується «як необхідна обставина, яка

уможлиблює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [10, с. 1056].

Дослідник В. Лісовий визначає педагогічні умови як «певні принципи та ідеї, на яких повинна базуватися взаємодія учасників педагогічного процесу (студентів і викладачів), і за якими студент повинен знайти своє місце у цьому процесі та визначити до нього емоційне ставлення» [29, с. 60].

У відповідній психолого-педагогічній літературі педагогічні умови розглядаються як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості чи групи людей [13; 22; 30; 40]. Саме у такому тлумаченні умови є динамічним регулятором інформаційних, особистісних, психологічних і педагогічних чинників навчання.

Професор Г. Падалка педагогічні умови навчання музичному мистецтву представляє як «цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, що забезпечують можливість досягнення його результативності» [37, с. 155].

Дослідниця Гаснюк В.В. педагогічні умови формування вокально-педагогічної компетентності майбутніх педагогів-музикантів у класі постановки голосу представляє як «сукупність взаємопов'язаних заходів, необхідних для створення цілеспрямованого освітнього процесу з використанням виразних засобів вокального мистецтва та педагогічної майстерності» [12, с.31].

Отже, робимо припущення про те, що успішний розвиток вокальної культури здобувачів вищої музичної освіти уможлиблює створення у освітньому процесі ЗВО спеціальних педагогічних умов.

Таки чином, задля вирішення проблеми якісної фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів виникає необхідність обґрунтування і впровадження у навчально-виховний процес вищої

школи педагогічних умов формування вокальної культури здобувачів-музикантів.

Базуючись на результатах аналізу сучасних науково-педагогічних і музично-методичних джерел, вважаємо, що формування вокальної культури здобувачів мистецьких факультетів закладів вищої освіти необхідно розглядати як педагогічний процес, який спрямований на максимальний розвиток у них здатності до глибокого розуміння змісту вокальних образів та втілення їх у досконалії інтерпретаційно-виконавській формі.

Отже, *першою умовою* формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта ми визначили – стимулювання у здобувачів позитивної мотивації щодо формування їх вокальної культури як необхідної професійної якості. Актуалізація особистісних мотивів майбутніх педагогів-музикантів є запорукою досягнення відкритого, зацікавленого ставлення до предмета вокально-мистецької дії, спонукає до усвідомленого оволодіння професійно значущими знаннями, уміннями і навичками у сфері вокального мистецтва, стимулює прагнення реалізувати власні вокальні та педагогічні здібності у фаховій діяльності. При цьому сутність мотивації виявляється як у потребі засвоєння духовних цінностей вокального мистецтва, так і у бажанні займатися вокально-виконавською та педагогічною діяльністю. Задля цього актуалізуються співацькі відчуття здобувачів та прагнення до оволодіння теоретичними засадами співочого голосоутворення.

Зазначена умова спрямована на свідоме засвоєння художньо-естетичних цінностей музичного мистецтва, осягнення художнього змісту вокальних творів, особистісного інтерпретування художніх образів та детермінацію внутрішніх мотивів здобувачів на становлення власної вокальної культури.

Ми погоджуємось з дослідницею А. Скопич, що використання даної умови дозволить скорегувати мотивацію здобувача на досягнення високого рівня сформованості вокальної культури, зацікавити його найкращими зразками музичного мистецтва задля поповнення його музично-естетичного досвіду, смакових прихильностей та всебічного особистісного розвитку [45, с. 57]

Спираючись на наукові розвідки Л. Бірюкової [7, с. 150], ми стверджуємо, що ефективність формування мотивації здобувача до вокального навчання, на думку, визначається не тільки зовнішніми факторами – професійною компетентністю викладача, активізацією різних видів музично-педагогічної діяльності суб'єкта навчання, створенням сприятливої ситуації педагогічного спілкування на заняттях з постанови голосу, а й внутрішніми спонуканими, до яких належать:

- цілеспрямоване педагогічне керування процесом формування мотивації вокального розвитку студентів;
- забезпечення педагогічної спрямованості вокальної підготовки майбутнього педагога-музиканта;
- стимулювання до оволодіння вокально-технічними та вокально-виконавськими знаннями, вміннями і навичками;
- прагнення до підвищення рівня вокальної культури здобувача-музиканта.

Таким чином, задля формування позитивної мотивації здобувачів-музикантів щодо формування їх вокальної культури необхідно створити такі умови фахового навчання, за яких бажані мотиви розвивалися відповідно до набутого вокально-виконавського та вокально-педагогічного досвіду.

На підвищення рівня професійної мотивації у здобувачів-музикантів впливає їх успішний концертно-виконавський досвід, який підтримує прагнення до професійного самовдосконалення. Однак в практиці вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів

концертно-виконавська діяльність не розглядається як засіб їх адаптації до майбутньої професії, а виключно, як шлях удосконалення співацької майстерності. Наголосимо, що у освітньому процесі мистецьких факультетів ЗВО концертне виконання вокальних творів не рахується обов'язковим. Ми вважаємо, що концертно-виконавською діяльністю мають бути охоплені усі здобувачі спеціальності «музичне мистецтво», зокрема, перед учнівською аудиторією, обираючи ті форми виконання, що відповідають індивідуальним співацьким здібностям і рівню сформованості вокальної культури кожного. Це можуть бути виступи на мистецьких фестивалях, вокальних конкурсах, сольні виступи у тематичних концертних програмах, концертах-бесідах, академічних концертах тощо.

Доцільність введення у навчально-виховний процес з формування вокальної культури здобувачів-музикантів публічних виступів полягає в тому, що у них розвиваються ціннісні особистісні та професійні якості, такі як витримка, виконавська надійність, артистизм, з'являється досвід спілкування з аудиторією. Участь у концертно-виконавській діяльності дозволяє майбутнім фахівцям демонструвати власні вокально-творчі досягнення, які набуті у процесі аудиторного навчання та самостійної роботи щодо осягнення та інтерпретації художнього образу музичного твору. У них зростає інтелектуально-творча енергійність, упевненість у власних вокально-виконавських можливостях в умовах позитивної внутрішньої мотивації. А позитивні мотиви активізують виникнення творчих задумів, проектів, нових ідей стосовно майбутньої професійної вокально-педагогічної діяльності, сприяють пошуку шляхів підвищення рівня особистісної вокальної культури.

Однак, у сучасних музично-педагогічних дослідженнях недостатньо розкрито методи стимулювання позитивної мотивації спрямованої на формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів. Грунтуючись на низці сучасних наукових розробок, ми

пропонуємо комплекс взаємопов'язаних методів форм та засобів навчання, які, на наш погляд, доцільно використовувати задля стимулювання позитивної мотивації здобувачів щодо формування їх вокальної культури. Ці методи ми умовно поділяємо на три групи:

- естетично-емоційні методи стимулювання, які спрямовані на активізацію особистісно-професійних якостей здобувача (музичність, виконавську надійність, емпатію, артистизм);

- методи активізації когнітивної сфери майбутніх фахівців щодо пошуку науково-теоретичних та методичних знань з розвитку співочого голу людини;

- методи спрямовані на удосконалення вокальної культури майбутнього педагога музиканта (тренінг-заняття, концертно-виконавська практика, оцінювання та рейтингування тощо).

Друга педагогічна умова успішного формування вокальної культури майбутнього викладача музичного мистецтва є – створення інформаційно-інноваційного середовища задля засвоєння інтеграційного змісту вокальної культури педагога-музиканта. Це зумовлено необхідність узгодження змісту освіти із специфікою вокально-виконавської і вокально-методичної діяльності фахівця. Інтегративні процеси між виконавським і методичним компонентами сприяють формуванню у здобувачів установок на накопичення теоретичного і практичного досвіду у фаховій вокально-педагогічній діяльності і прагнення до самовдосконалення особистої вокальної культури.

Для забезпечення взаємозв'язку теоретичної і практичної вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів та ефективного засвоєння ними методичних знань щодо розвитку культури співу у учнів різного віку ми пропонуємо систематичне введення викладачами на дисциплінах циклу вокально-виконавської підготовки спеціальних педагогічних ситуацій. Така практика дозволить здобувачеві у подальшій роботі з учнями під час виробничої практики вірно визначати

методичну проблему, самостійно знаходити шляхи її вирішення, планувати свою співочу діяльність, здійснювати самоаналіз та саморефлексію власних голосових дій. Таким чином, вже на етапі вокального навчання у ЗВО викладач-вокаліст може спроектувати діяльність здобувача у відповідності до реальних типових і нетипових педагогічних ситуацій, які можуть виникнути у практиці роботи з учнями.

Важливим чинником формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта у процесі його фахового навчання є наскрізна інформатизація освітнього простору. Адже діяльність сучасного педагога-музиканта розгортається в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, які відкривають йому нові можливості у професійній діяльності.

Дослідниця В. Юнда у дисертаційному дослідженні зазначає, що вплив інформаційного середовища на процес фахової підготовки учителів має комплексний характер і передбачає використання різноманітних електронних засобів навчання, новітніх форм, методів і технологій навчання. Авторка стверджує, що інформатизація освітнього простору «відкриває більші можливості для підвищення ефективності навчально-виховного процесу порівняно з традиційним навчанням. Такий навчальний процес збагачує сприйняття навчального матеріалу, удосконалює процес засвоєння знань студентів. По-друге, у студентів починають формуватися навички пошуку, аналізу та систематизації інформації. Майбутні фахівці починають опановувати різні програмні продукти і це сприяє підвищенню інформаційної компетентності і розвиває пізнавальну активність кожного студента» [57, с. 158].

Створення інформаційно-інноваційного середовища у фаховій підготовці педагога-музиканта дає можливість здобувачам бути мобільнішими, гнучкішими у навчанні та мати більше можливостей задля становлення особистісної вокальної культури. Доступність і

різноманітність музикознавчої інформації дозволяють глибше досягнути музичну культуру різних часів, розкрити закономірності розвитку музичного мистецтва, познайомитися з багатожанровістю вокальної музики, стильовими ознаками творчості відомих композиторів минулого і сучасності, усвідомити значущість внеску української вокальної музики у світову скарбницю кращих зразків музичного мистецтва. Інформатизація навчального процесу полегшує опанування й застосування новітніх педагогічних технологій, інтерактивних методів, дозволяє виробляти свої індивідуальні підходи до професійної діяльності.

Науковці зазначають, що створення інформаційно-інноваційного освітнього середовища на мистецьких факультетах дозволяє інтенсифікувати процес формування вокальної культури педагога-музиканта. Це виявляється:

- у деталізованому проектуванні навчальних завдань, музичного матеріалу, етапів і механізмів оволодіння змістом фахової вокальної підготовки;
- у визначенні очікуваних результатів особистісного вокального і методичного розвитку суб'єкта навчання;
- у алгоритмізації вокально-педагогічних та навчальних дій здобувачів освіти, що спрямовані на розвиток у них здатності до пізнавальної, аналітичної, художньо-інтерпретаційної, вокально-виконавської, вокально-педагогічної та науково-методичної діяльності;
- у можливості моніторингу й діагностування результатів вокально-педагогічного розвитку здобувача;
- у забезпеченні відтворюваності відповідних методичних рекомендацій та навчального матеріалу, які орієнтовані на індивідуальний темп засвоєння інформації, що супроводжується самоперевіркою та оцінкою знань за допомогою варіативних індивідуальних професійно-орієнтованих контрольних завдань.

Ми вважаємо, що дотримання умови створення інформаційно-інноваційного середовища у освітньому процесі мистецьких факультетів забезпечує ефективність засвоєння інтегративних теоретичних знань здобувачів, сприяє створенню уміння адекватно їх застосовувати у практичній вокально-методичній діяльності, таким чином активізуючи формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта.

Третьою педагогічною умовою формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів ми обрали спрямування здобувачів-музикантів на професійне самовдосконалення через творчу самореалізацію у вокально-виконавській та вокально-педагогічній діяльності.

На думку дослідниць В. Гаснюк і О. Боднар «самовдосконалення – це свідомою робота майбутнього вчителя з розвитку своєї особистості як фахівця у галузі музичної освіти, що передбачає адаптацію власних індивідуально-неповторних особливостей до вимог музично-педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності, зокрема вокально-педагогічної, і розвиток соціально-моральних якостей» [12, с. 32].

Впровадження даної умови у педагогічний процес фахової підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва передбачає формування у здобувачів професійно значущих якостей: підвищення ступеня усвідомленості змісту їх вокальної підготовки і сутності вокальної культури педагога-музиканта через творче самовираження у вокально-педагогічному процесі; рівня адаптації до обраної професії через залучення до концертно-виконавської та просвітницької діяльності; вироблення у них власного стилю вокально-педагогічної майстерності та становлення їх професійної вокальної культури.

Зазначимо, що майбутній педагог-музикант має можливість творчо самовиразитися у вокально-педагогічному процесі завдяки реалізації набутих професійних знань, виконавських, інтерпретаторських,

артистичних умінь та навичок. Отже, ефективність процесу професійного самовдосконалення здобувача-музиканта у вокально-педагогічній діяльності та становленні його вокальної культури вимагає опанування знаннями, уміннями і навичками художньо-виконавської інтерпретації. Досвід художньо-виконавської інтерпретації здобувачі отримують в умовах вокально-педагогічного спілкування на індивідуальних заняттях з постановки голосу та у процесі самостійної практичної діяльності щодо створення виконавського плану втілення авторської інтерпретації.

Творча самореалізація виявляється через презентації власних довершених інтерпретацій вокальних творів у процесі художньо-комунікативної діяльності; ретро- і перспективного аналізу й оцінки результатів власної вокально-методичної діяльності, при опорі на корекційні механізми професійного зростання на індивідуальних заняттях з постановки голосу. Упровадження у індивідуальні вокальні заняття педагогічно-творчої взаємодії між здобувачем і викладачем сприятиме удосконаленню прийомів і форм вокальної роботи щодо вироблення власного вокально-виконавського стилю, підвищить рівень готовності здобувача до творчої самореалізації у фаховій вокально-методичній діяльності.

Із метою професійного самовдосконалення через творчу самореалізацію у вокально-педагогічній діяльності пропонується впровадити у навчальний процес індивідуально спрямованих форм концертної діяльності здобувачів: конкурсні виступи, тематичні колективні концертні програми, концерти-лекції, бесіди-концерти з залученням учнівської аудиторії, звітні концерти вокального класу; сольні виступи у багатожанрових концертних програмах тощо. Педагогічна доцільність концертного виконавства як засобу адаптації здобувачів до вокально-методичної роботи полягає у виявленні взаємозумовлених показників між вокально-виконавським процесом і

професійною діяльністю педагога-музиканта, а саме: оволодіння емоційно-образною сферою вокального твору та транслявання власних художньо-емпатійних переживань слухацькій аудиторії; вироблення відчуття професійної відповідальності; пристосування вокального апарату до професійного голосового навантаження; подолання психологічного напруження, що виникає під час публічного виступу.

Прагнення здобувача стати висококваліфікованим спеціалістом, бажання самореалізуватись як вокаліст-виконавець і як педагог-музикант є важливим кроком щодо усвідомлення необхідності підвищення рівня сформованості особистої вокальної культури.

Отже, теоретичне обґрунтування нами взаємопов'язаних педагогічних умов становлення вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів у процесі їх фахової підготовки дозволяє розробити методика формування означеної якості у освітньому середовищі мистецьких факультетів ЗВО.

2.3. Методика формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта

У першому розділі ми зробили спробу довести, що володіння педагогом-музикантом такою важливою фаховою якістю як вокальна культура дозволить здійснювати вокальний розвиток учнів на високому професійному рівні, залучаючи їх до цінностей світового і українського мистецтва на основі власної виконавської інтерпретації високохудожніх зразків вокальної музики.

У Стандарті вищої освіти України із галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 025 Музичне мистецтво вокальна культура виявляється у інтеграції виконавських і педагогічних фахових компетентностей здобувачів, формування яких є одним із важливих завдань вищої музичної освіти.

Отже, відповідно вимогам сучасної мистецької освіти відбувається оновлення змісту, методів і форм підготовки педагогів-музикантів з урахуванням методологічних орієнтирів професійної вокальної підготовки здобувачів у освітньому просторі ЗВО, упроваджуються авторські методики формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта з урахуванням його професійного призначення – ретранслювати музичні культурні цінності учням початкових закладів мистецької освіти.

Ознайомившись із низкою сучасних наукових розробок присвячених вокальній підготовці майбутніх педагогів-музикантів і проаналізувавши власний досвід навчання за означеною спеціальністю, ми пропонуємо експериментальну методику формування вокальної культури здобувачів вищої музичної освіти у процесі їх фахової підготовки.

У результаті аналізу довідникових видань та педагогічних праць ми робимо висновок щодо доцільності використання поняття «методика» до формування вокальної культури майбутнього педагога музиканта у процесі його фахової підготовки, яка передбачає використання комплексу форм і методів вокального розвитку здобувачів на основі сучасних методологічних підходів, загальнодидактичних і специфічних принципів навчання.

Одним із завдань методики формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта є оновлення змісту його вокальної підготовки з урахуванням специфіки його професійної діяльності, тобто – у нерозривній єдності розвитку художньо-виконавських умінь і подолання технічних труднощів у процесі опрацювання художнього образу вокального твору [32].

Формування вокальної культури здобувачів мистецьких факультетів вважаємо доцільно проводити поступово у послідовності

трьох етапів: інформаційно-орієнтаційного, практично-поглиблювального; креативно-творчого.

Перший етап – інформаційно-орієнтаційний – спрямований на формування позитивної мотивації здобувачів до вокального навчання. На цьому етапі передбачено накопичення теоретичних знань щодо сутності вокальної культури педагога-музиканта, усвідомлення характерних ознак розвитку світової вокальної музики, вивчення культурно-мистецьких, зокрема вокальних, традицій України, вокально-виконавського досвіду видатних співаків. Також набуваються нові знання щодо фізіології побудови голосового апарату і механізму голосоутворення, елементів вокальної техніки, розвиток вокальних навичок, формування слухо-рухового еталону вокального звучання, встановлення координації між зовнішнім і внутрішнім рівнем вокального мислення, тренування емоційно-м'язової пам'яті через надання вокально-технічній роботі емоційного забарвлення. Водночас у здобувачів створюється розуміння того, що вокальне виконавство – це мистецтво діалогу, у процесі якого формується особистість, її світогляд, гармонійне сприйняття навколишнього світу.

На даному етапі поряд із традиційними формами і методами навчання ми вважаємо за доцільне використовувати і новітні, які дозволяють активізувати мотивацію здобувачів щодо ознайомлення із творчою спадщиною відомих вокалістів минулого і сучасності, зокрема «віртуальні екскурсії», одним із пріоритетів яких, на думку дослідниці Н. Косінської є «залучення сучасних мережевих ресурсів, засобів музейної педагогіки, цифрованих за допомогою комп'ютерно-інформаційних технологій»[26, с. 104.]. Також вагомим ресурсом ціннісно-мотиваційної спрямованості здобувачів є відбір відеотеки із активним залученням інформаційно-комунікативних технологій.

Ми погоджуємося із дослідниками А. Чехуніною і Н. Гунько, які стверджують, що «інформатизація сучасної освіти у галузі музичної

культури покликана стати додатковим мотивуючим чинником студента», адже використання засобів ІКТ «надає можливість студентам тут і зараз слухати/переглядати, аналізувати множинні варіанти трактовки твору для створення власного індивідуально-виконавського варіанту» [54, с.191].

З іншого боку, використання відеотеки у процесі формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта значно активізує його творчий потенціал, дозволяє змоделювати педагогічні ситуації, спроектувати фрагменти занять з постановки голосу зі акцентуванням на розвиток вокальних і акторських здібностей здобувача.

З метою розвитку мотиваційно-ціннісних орієнтирів здобувачів у процесі формування їх вокальної культури науковець Тао Жуй пропонує використовувати методичний прийом «живої інтонації», в основу якого покладено порівняльний аналіз художньо-образного виконання вокальних творів відомими співаками світу з позиції застосування прийомів художньої мови у роботі над вокальним образом [50, с.93].

Також на етапі активізації позитивної мотивації до розвитку й удосконалення вокальної підготовки здобувачів-музикантів вагому роль відіграє метод інтерпретації, який варто застосовувати у процесі художньо-стильового аналізу та художньо-змістової сутності вокального твору. Дослідниці Н. Гунько і А. Чехуніна зазначають: «Усвідомлення особливостей композиторського стилю дозволяє виконавцю виявляти свою творчу ініціативу в пошуку ефективних виконавських технологій реалізації художнього змісту музики». А діяльність досягнення художньо-змістової сутності твору, на думку учених, «спрямована <...> на добір адекватних засобів передачі художнього образу твору через фізичні дії виконавця-інтерпретатора» [16, с.193]. У процесі застосування методу інтерпретації доцільно передбачати поетапність розкодування художньо-образного змісту

твору, основних прийомів звуковидобування, художньої природи музичного матеріалу, що виявляється «у вмінні дотримуватися балансу у співвідношенні художніх і технічних завдань; ефективному подоланні технічних труднощів; концентрації уваги на звучанні і свободі виконавського апарату; здійсненні слухового самоконтролю» [38, с. 116].

Задля ефективного розвитку вокально-інтерпретаційних умінь здобувачів-музикантів важливим є формування у них здатності до художньо-педагогічного аналізу вокального твору. Специфіка якого полягає в тому, що під час розкриття змісту і структури вокального твору, здобувач має постійно співвідносити його емоційно-образне наповнення з пізнавально-творчими та психо-фізіологічними особливостями розвитку учнів різних вікових категорій задля забезпечення естетичного осягнення ними даного твору і реалізації пізнавально-виховної функції вокального мистецтва.

Отже, створення здобувачем власної художньо-педагогічної інтерпретації вокального твору потребує сформованих у нього умінь аналізувати музично-поетичний текст вокального твору, виявляти його художньо-педагогічний зміст, визначати комплекс виконавських засобів для втілення художнього образу. Це передбачає, в свою чергу, актуалізацію попередньо-сформованого комплексу мотивів до вокально-педагогічної діяльності та народження мотивів спрямованих на вокально-творчу досконалість.

На створення позитивної мотивації здобувачі щодо формування їх вокальної культури впливає й добір відповідного репертуару, що має великий ціннісний потенціал і відповідає певним вимогам, а саме: високий художній літературно-музичного тексту; відповідність вокально-технічним і художньо-виконавським можливостям конкретного здобувача-співака; вікові особливості сприйняття художнього змісту твору, що обирається для навчальної роботи або публічного виконання; виховні функції твору. Як вважає дослідниця Н.

Косінська, « відібраний музичний матеріал повинен бути ефективним ресурсом для розвитку артистичності, умінь перетворюватися під час вокального виконання музики різних стилів і жанрів, мати високий рівень ціннісно-сміслового усвідомлення тексту» [26, с. 105].

Задля розвитку позитивної мотивації щодо формування вокальної культури здобувачів-музикантів вважаємо за доцільне на фахових музично-методичних та виконавських дисциплінах під час традиційних організаційних форм освітнього процесу (лекцій, практичних, Індивідуальних занять, самостійної роботи і виробничої практики) залучати комплекс методів, запропонованих Н. Барсуковою, які спрямовані на активізацію бажання здобувачів удосконалювати власну вокальну майстерність, а саме: створювати портфоліо досягнень «Я – професіонал»; імітаційне та рольове моделювання фахових дій; створення професійних автопортретів; мозкової атаки; рольові ігри; рецензування виступів виконавців; психологічні вправи тощо [5].

Інтерактивною формою поєднання теоретичного матеріалу з практикою формування вокальної культури здобувачів-музикантів бінарні лекції, які передбачають викладення навчального матеріалу у вигляді діалогу двох викладачів, при цьому здобувач перетворюється на активного співучасника такого «навчального шоу». Особливий когнітивний й емоційний вплив означеної форми на формування фахових якостей педагога-музиканта уможливорює використання викладачами проблемних методів навчання (створення евристичних ситуацій, «мозкової атаки», асоціювання, моделювання педагогічної ситуації тощо). Особливо актуальною форма «бінарні лекції» є в теперішній час, в умовах дистанційного навчання за допомогою мережевих ресурсів.

Другий етап методики формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта – *практично-поглиблювальний* – спрямований на розвиток і удосконалення у здобувачів вокальних умінь

і навичок у процесі безпосередньої співочої діяльності на заняттях з постановки голосу. Такі заняття мають переважальну насиченість практичними діями. На даному етапі педагогічної роботи традиційні методи формування вокально-виконавських умінь і навичок (показ, пояснення, повторення тощо) мають доповнюватися сучасними методами вокальної педагогіки, які спрямовані на звуковий аналіз вокальної музики, систематизацію програмного репертуару на полікультурній основі, створення художньо-виконавських інтерпретацій вокальних творів, використання технологічних і технічних ресурсів музичного навчання.

На індивідуальних заняттях з постановки голосу значна увага має приділятися усвідомленню майбутніми педагогами-музикантами механізмів природного звукоутворення, точному виконанню засобів музичної виразності (чистоті інтонування мелодійного матеріалу, точності метро-ритмічної пульсації, яскравості тембрального забарвлення, агогіці тощо). Задля оптимізації процесу розвитку вокально-виконавських навичок здобувачів-музикантів на індивідуальних заняттях з постановки голосу, на нашу думку, варто залучати у навчально-виховний процес такі групи методів як: міжособистісної взаємодії у системі «викладач – здобувач» – обговорення, пояснення, дискусія, взаємозбагачувальний діалог, які сприяють створенню творчої атмосфери на занятті; евристичні методи – порівняння, асоціації, пошуку аналогій, створення проблемних ситуацій, що активізують пізнавальну діяльність здобувача у процесі досягнення художнього образу вокального твору; репродуктивно-творчі методи опрацювання вокально-виконавської техніки, які побудовані на основі логіки інтерпретаційного процесу; пошуково-рефлексивні методи – самоосмислення, самовираження, особистих асоціацій тощо, що вимагають актуалізації власного досвіду спілкування здобувача із творами музичного мистецтва.

Становлення вокальної культури майбутнього педагога-музиканта безпосередньо пов'язано із різноманітними репертуарними програмами. Змістовність і доступність репертуару впливають на результативність вокального розвитку здобувача. Тому узагальнення досвіду вокальної педагогіки щодо систематизації навчального репертуару є особливо актуальним у практиці викладача-вокаліста.

У численній науково-методичній літературі зустрічаються різні види систематизації вокального і вокально-педагогічного репертуару: за жанрами; за типами голосів; за рівнем підготовки; за композиторськими школами різних епох тощо.

У контексті формування вокальної культури педагога-музиканта більш логічною і продуктивною нам вважається концепція систематизації навчального вокального репертуару, запропонована дослідницею Н. Овчаренко. В основу розглядаємої систематизації покладено принцип полікультурності із урахуванням принципів різножанровості, послідовності і доступності. Науковиця пропонує на 1 курсі обов'язкове вивчення вокалізів, старовинних арій 17-18 століть, народних пісень у композиторській обробці; на 2 курсі – вокалізів, творів зарубіжних композиторів 18 – 19 ст. (арії, романси), обробки народних пісень; на 3 курсі опановуються твори зарубіжних і вітчизняних композиторів 20 ст. крупною і малої форми; на старших курсах – різностильові твори сучасних зарубіжних і вітчизняних композиторів. Такий підхід сприяє поступовому опануванню різними вокальними стилями і жанрами, особливостями світових композиторських шкіл [32].

Задля формування уміння систематизації навчального репертуару доцільним буде використання методів художньо-педагогічних паралелей, художньо-педагогічного аналізу вокальних творів та створення їх виконавського плану. Ці методи активізують пошуково-творчу діяльність здобувачів щодо вибору вокального репертуару для

власного професійного зростання, сприяють усвідомленому визначенню виконавських засобів для відтворення художнього образу вокальних творів різних стилів і жанрів.

Ефективним методом формування вокальної культури педагогів-музикантів у процесі їх вокальної підготовки є сценічно-виконавські вправи (акторські тренінги), що спрямовані на ознайомлення здобувачів з прийомами театральної педагогіки, які використовуються при художньо-образній інтерпретації вокальних творів.

Отже, на другому етапі формування вокальної культури майбутній педагог-музикант має навчитися керувати власним вокальним апаратом; удосконалити вокально-виконавську та художньо-педагогічну техніку, включаючи слуховий самоконтроль, резонаторну рефлексію; опанувати навичками різностильового виконання (народного, академічного, естрадного); оволодіти умінням художньо-виконавської інтерпретації та вільно використовувати свій голос під час виробничої практики (показ, демонстрація нового музичного матеріалу тощо).

Третій етап становлення вокальної культури майбутнього педагога-музиканта ми визначили як *творчо-креативний*. Він спрямований на стимулювання творчої самореалізації і самовдосконалення здобувача у вокально-виконавській та вокально-методичній діяльності; розвиток здатності до яскравої образної інтерпретації художнього змісту вокальних творів й спроможності ретранслювати створений образ слухацькій аудиторії; формування умінь адекватної самооцінки і саморегуляції власного вокально-педагогічного досвіду щодо визначення проблем вокального виконання та пошуку шляхів їх усунення.

Задля активізації процесу самореалізації і самовдосконалення у вокальній виконавській і педагогічній діяльності ми пропонуємо впровадження у навчальний процес метод ретро- і перспективного аналізу і оцінки результатів власної фахової діяльності на основі

художньо-педагогічної рефлексії, який запропонував молодий дослідник Тао Жуй. На думку вченого, застосування ретро- і «перспективного аналізу виконання визначеного вокального твору має позитивно вплинути на створення нового більш досконалого варіанту художньо-педагогічної інтерпретації та оцінити майбутнім викладачем вокалу результати власної (виконавської – авт.) діяльності» [50, с.112], що є основою активізації процесу формування особистісної вокальної культури педагога-музиканта.

Означеною методикою передбачено, що основними організаційними формами навчального процесу на третьому етапі формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта будуть аудиторні заняття з постановки голосу, фахових дисциплінах вільного вибору, в умовах виробничої та концертно-виконавської практик.

Результативним методом формування вокальної культури майбутніх фахівців-музикантів на креативно-творчому етапі будуть «сценічні етюди». Цей метод сприяє опануванню імпровізаційними і акторськими вміннями; вияву креативності здобувачів, створенню позитивної атмосфери на заняттях з постановки голосу на засадах співтворчості; пошуку ціннісно-сміслового наповнення змісту вокальних творів. У результаті створення сценічних етюдів у майбутніх викладачів музичного мистецтва розвивається здатність до моделювання педагогічних ситуацій, яка потребує наявності акторської майстерності задля створення на заняттях творчої атмосфери й пробудження у учнів інтересу до навчання співу. Однак, дослідниця Т. Осадча застерігає, що форма «моделювання педагогічних ситуацій» буде ефективною лише за певної умови – створення психологічно-комфортної атмосфери з метою подолання страху перед сценою, учнівською аудиторією [35].

Особлива увага викладачів з вокалу має приділятися аналізу здобувачами власної вокально-виконавської творчості, посиленню

художньо-комунікативної та художньо-рефлексивної діяльнісних функцій у процесі інтерпретації вокальних творів. Це забезпечить опору на корекційні механізми професійного зростання майбутнього педагога-музиканта й самовдосконалення особистої вокальної культури.

З метою адаптації здобувачів до майбутньої професійної діяльності необхідно розробити план систематичних публічних виступів з урахуванням індивідуальної специфіки вокальних здібностей і рівня вокального розвитку кожного. Для планування і організації концертної діяльності здобувачів музикантів ми пропонуємо такі форми: концерти-лекції, тематичні концерти, концерти до урочистих подій та дат; конкурсні виконання вокальних творів композиторів різних епох та сучасності, створення виконавсько-творчих проектів і їх публічна презентація. Запланована систематичність концертних виступів спонукає здобувачів на пошук знань щодо публічного виступу, поведінки на сцені, створення художньо-сценічного образу музичного твору; сприяє їх творчій самореалізації та добру креативних прийомів самовдосконалення у вокально-педагогічній діяльності.

Вважаємо, що запропонована нами поетапна методика формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта сприятиме планомірній організації навчального процесу на мистецьких факультетах ЗВО з метою становлення і удосконалення однієї із важливіших професійних якостей викладача музичного мистецтва у закладах початкової музичної освіти – його вокальної культури.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дає можливість зробити наступні висновки.

У результаті вивчення і аналізу науково-методологічних джерел із проблеми дослідження, ми можемо стверджувати про актуальність і своєчасність даного дослідження. Це зумовлено відсутністю цілісного наукового підходу до формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів у контексті удосконалення їх фахової підготовки на мистецьких факультетах ЗВО.

Для більш точного розуміння сутності і змісту поняття «вокальна культура педагога-музиканта ми зробили теоретичне обґрунтування таких базових понять як «культура», «художня культура», «музична культура», «вокальна культура». Узагальнивши погляди багатьох науковців, ми визначили вокальну культуру майбутнього педагога-музиканта як набуту та сприйняту здобувачем сукупність професійно значущих компетенцій, які завдяки його індивідуально-особистісним якостям і вокально-технічним досягненням забезпечують продуктивну вокально-виконавську творчість, ефективну педагогічну діяльність щодо розвитку співочого голосу учнів та можливість професійного саморозвитку.

З метою розкриття особливостей педагогічного процесу з формування вокальної культури педагога-музиканта, ми виокремили і обґрунтували методологічні підходи, що слугують науковим підґрунтям у модернізації сучасної вищої музично-педагогічної освіти: особистісно-орієнтовний, компетентнісний, культурологічний, герменевтичний, акмеологічний.

Основними завданнями, які ставлять перед собою сучасні ЗВО мистецького спрямування щодо формування вокальної культури педагога-музиканта, визнано: розвиток професійно пріоритетних

індивідуально-особистісних і вокально-виконавських якостей здобувача; озброєння майбутніх педагогів-музикантів музично-теоретичними й методичними знаннями і практичними вміннями, які необхідні задля успішного формування їх вокальної культури; виховання готовності майбутніх фахівців до самовдосконалення власної вокальної культури й вокального розвитку учнів під час виробничої практики; організація активної виконавсько-творчої діяльності у аудиторній й позааудиторній роботі [55, с. 21].

У процесі дослідження ми провели констатуючий експеримент з метою діагностування рівнів сформованості вокальної культури здобувачів-музикантів факультету культури і мистецтв ХДУ за визначеними нами критеріями: сформованістю позитивної мотивації до вокально-виконавського мистецтва; цілісністю вокально-виконавських і вокально-педагогічних професійних знань і умінь; розвитку вміння художньо-образної інтерпретації вокального твору у процесі виконавської та педагогічної діяльності. За обраними критеріями нами були виокремлені три показники рівнів сформованості вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів: високий (творчий), середній (конструктивний), низький (репродуктивний).

Проведений констатуючий експеримент показав, що наразі існує потреба у модернізації педагогічного процесу розвитку вокальної культури майбутнього педагога музиканта за рахунок створення нових умов його організації і розробки ефективної методика, яка безпосередньо спрямована на становлення і удосконалення означеної дослідженням професійної якості викладача музичних дисциплін (зокрема, постановки голосу) у закладах початкової музичної освіти.

З метою модернізації формування вокальної культури здобувачів-музикантів у освітньому процесі ЗВО ми обґрунтували такий комплекс педагогічних умов:

- стимулювання у здобувачів позитивної мотивації щодо формування їх вокальної культури як необхідної професійної якості;
- створення інформаційно-інноваційного середовища задля засвоєння інтеграційного змісту вокальної культури педагога-музиканта;
- спрямування здобувачів-музикантів на професійне самовдосконалення через творчу самореалізацію у вокально-виконавській та вокально-педагогічній діяльності.

Дотримання визначених умов, на нашу думку, дозволить удосконалити і оновити освітній процес фахової вокально-культурної підготовки майбутніх педагогів-музикантів.

Визначений нами комплекс педагогічних умов дозволив розробити і презентувати методику формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта, за якою передбачено поступовий розвиток вокальної культури здобувачів-музикантів у послідовності трьох етапів:

- інформаційно-орієнтаційного, який спрямований на формування позитивної мотивації здобувачів до вокального навчання і становлення особистої вокальної культури;
- практично-поглиблювального, на якому передбачається розвиток і удосконалення вокальних умінь і навичок здобувачів у безпосередній співочій діяльності на заняттях з постановки голосу;
- творчо-креативного, що спрямований на стимулювання творчої самореалізації і самовдосконалення здобувача у вокально-виконавській та вокально-методичній діяльності.

Основні положення і висновки нашої кваліфікаційної (магістерської) роботи дають підстави до подальшого наукового осмислення процесу формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів та пошуку інноваційних технологій з метою його модернізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В.Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект: Монографія / ред.: Дунаєвська Л.Ф., Іваницький А.І., Котляревський І.А., Куліш Л.Ю.К.: Українська ідея, 2001. 144 с.
2. Антонюк В.Г. Постановка голосу: навчальний посібник для студентів вищих музичних навчальних закладів. К.: Українська ідея, 2000. 68 с.
3. Анучина Л.В. Культура України: тезаурус і персоналії / Л. В. Анучина, О.А. Стасевська, О.В. Уманець. К.: Право, 2014. 276 с.
4. Ашерев А. Т., Логвіненко В. Г. Методи і моделі оцінки педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності студентів / Українська інженерно-педагогічна академія. — Х. : УПА, 2005. – 164с.
5. Барсукова Н.С. Методи і форми стимулювання позитивної мотивації майбутніх учителів музичного мистецтва до вдосконалення виконавської майстерності/ Науковий огляд: Педагогічні науки. Вип. 8(29), 2016. С. 1-13. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/issue/view/61>
6. Бедакова С.В. Фахова підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва (дисципліна „Вокально-хорове виконавство з методикою викладання (сольний спів)“): Навчально-методичний посібник. Миколаїв: Вид-во РАЛ-поліграфія, 2020. 325 с.
7. Бірюкова Л.А. Реалізація педагогічних умов і принципів формування вокально-сценічної майстерності студентів на музично-педагогічних факультетах / Актуальні питання мистецької освіти та виховання. 2016. Вип.2. С.148-161.
8. Бриліна В. Л. Вокальна професійна підготовка вчителя музики: методичний посібник для викладачів та студентів вищих педагогічних і мистецьких закладів/ Вінниця: Нова Книга, 2013. 120 с.: фото.

9. Василенко Л. М. Теорія і методика вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на гедоністичних засадах: автореф. дис. ...д-ра. пед.наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання музики». К., 2014. 43 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. Ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
11. Гаврілова Л.Г. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій. Монографія, Київ. Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. 404 с.
12. Гаснюк В.В., Боднар О. М. Педагогічні умови формування вокально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва / Науковий вісник Мукачівського державного університету: Серія «Педагогіка та психологія». Випуск 2 (10)/2, 2019. С. 31-33.
13. Голубова Г.В. Педагогічні умови розвитку обдарованості студентів.2012. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/30438/Holubova.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 24.10.2023).
14. Гребенюк Н.Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчі аспекти: монографія. К.:НМАУ ім. П.І. Чайковського, 1999. 269 с.
15. Грінченко С. Український педагогічний словник. Київ: «Либідь», 1997. 366 с. С.182.
16. Гунько Н.О., Чехуніна А.О. Творчий розвиток майбутнього педагога-музиканта у процесі художньої інтерпретації вокальних творів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*.2020. № 70. Т.1. С. 191-195.
17. Данилова Г.С. Вершини професіоналізму педагога як акмеологічний синтез тріади його компонентів. *Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології*. Рівне, 2007. С. 57–62.

18. Жигінас Т.В. Методика підготовки майбутніх учителів музики до концертно-освітньої діяльності: навч.-метод. посібник. К., 2015. 178 с.
19. Зарицька А.А., Зарицький А.О. Технологія вокальної підготовки бакалаврів музичного мистецтва крізь призму акмеологічного підходу/ Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 69. Т. 1. С. 74-78.
20. Згурська Н.М. Формування музично-виконавської культури майбутнього вчителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2001. 16 с.
21. Зінченко К. Формування вокальної культури педагога-музиканта як мета його фахової підготовки // Збірка тез I Міжнародної науково-практичної конференції: «Мистецтво без кордонів: творчі діалоги» м. Кропивницький, 11увітня 2023 р. Кропивницький: РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2023. С. 56 -59.
22. Зубко А.М. Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2002. 22с.
23. Козубовська І.В., Повідайчик О.С. Короткий тлумачний словник психолого-педагогічних термінів (для аспірантів і магістрів). Ужгород: «Говера», 2021. 41 с.
24. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід [укл. Антонюк Л. Л., Василькова Н. В., Ільницький Д. О. та ін.]. К.: КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2016. 61 с.
25. Корнещук В. В., Федірчик Т. Д. Професійна підготовка фахівців у закладах вищої освіти : навчальний посібник. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2018. 110 с.

26. Косінська Н.В. Методика формування сценічно-образної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки: дис. ...докт. філософії. Київ, 2021. 279 с.
27. Косінська Н. Сутнісна характеристика сценічно-образної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки *Journal «Science Rise: Pedagogical Education»* №10(18). 2017. С. 4 – 8.
28. Кузьмічова В. А. Формування вокально-культури майбутніх співаків у класі постановки голосу. Збірник наукових праць I Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції «Голос представників голосомовних професій : актуальні проблеми, досвід та інновації». Харків: ХНПУ, 2019. С.125-130.
29. Лісовий В. А. Формування у майбутніх учителів музики дослідницької позиції: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2003. 221 с.
30. Манько В.М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін / Соціалізація особистості: зб. наук. праць Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. К.: Лотос, 2000. Вип.2. С.153-161.
31. Овчаренко Н. Основи вокальної методики: наук.-метод. посібник. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. 116 с.
32. Овчаренко Н. А. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: теорія та методологія: монографія. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2014. 400 с.
33. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: КНУКІМ, 2006. 119 с.
34. Осадча Т.В. Вокальна культура майбутнього вчителя музики: теоретичний аспект / Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки, 2018. Вип.170. С 102-106.

35. Осадча Т.В. Педагогічні умови формування вокальної майстерності майбутніх вчителів музики / Наукові записки. Серія: педагогічні науки. Вип. 157. Кропивницький: РВВ ІДПУ ім. В. Винниченка, 2017. С.112-113.
36. Отич О. М. Педагогіка мистецтва у системі мистецьких субдисциплін педагогіки (порівняльний аналіз концептуальних засад). «Мистецька освіта в Україні» С.35-67.
37. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) . Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
38. Парфентьева І.П. Огляд аспектів предметно-професійної компетентності вчителя музичного мистецтва при вивченні шкільного репертуару. Наукові записки. Педагогічні науки. Вип. 157. Кропивницький: РВВ ІДПУ ім. В. Винниченка, 2017. С.114-117.
39. Педагогіка мистецтва: пошуки і перспективи / О. П. Рудницька // Професійна освіта: педагогіка і психологія: українсько-польський щорічник / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Київ; Ченстохова, 2000. – Вип. II. – С. 233–246.
40. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / за редак. І.А. Зязюна, О.М. Пехоти. К.: В-во А.С.К., 2003. 240 с.
41. Плахотник Є. Технологія формування вокальної культури майбутніх співаків естради. Кривий Ріг, 2018. 122 с.
42. Пляченко Т. М. Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки. Вип. 133. 2014. С. 50-57.
43. Рейзенкінд Т. Й. Дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в педуніверситеті. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. 640 с.

44. Ройтенко Н. Концептуальні засади педагогічного супроводу вокального розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва *Наукові записки / Ред. кол. : В. Черкасов, В. Радул, Н. Савченко та ін.* Випуск 155. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький, 2017. С. 101–104.
45. Скопич А. В. Формування мотивації до вивчення сучасної фортепіанної музики в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2015. 228 с.
46. Стандарт вищої освіти України із галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 025 Музичне мистецтво для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ МОН України від 24.05.2019 № 727). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/025-Muz.mystetstvo-bakalavr.28.07.pdf>
39. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для другого (магістерського) рівня вищої освіти (наказ МОН від 04.03.2020 р. №368). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2020/03/025-myzychne-mystectvo-M.pdf>
48. Стахевич О. Основи вокальної педагогіки: курс лекцій: навч. посіб. для студ. диригентсько-хорових фак. муз. і пед. вузів. Харків: ХДАК; Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. Ч.1 Природно-наукові теорії сольного співу. 92 с.
49. Сяо Цзяцзюнь. Поетапна методика формування музично-слухацької культури підлітків мультимедійними засобами. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія», 1 (7) , 2018. С. 154-156.
50. Тао Жуй. Методика формування художньо-педагогічної майстерності майбутніх викладачів вокалу: дис. ...доктора філософії. Одеса, 2021. 324 с.

51. Ткаченко Т. В. Формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних вузів: монографія. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2016. 307 с.
52. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко та ін.; За ред. М. М. Заковича . – 2-ге вид., випр. – Київ.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 550 с. – (Вища освіта XXI століття).
53. Чень Ван Методика формування виконавського артистизму студентів магістратури в процесі вокально-фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2017. 244 с.
54. Чехуніна А. О., Гунько Н. О. Інформаційно-комп'ютерні технології як засіб формування професійних компетенцій майбутніх фахівців у галузі музичної культури. Філософія подієвої культури: історія та сучасність: матеріали Всеукр. Наук.- практ. конф., м. Київ 25-26 березня 2021р. Київ, 2021. С. 188 -191. URL: http://knukim.edu.ua/wpcontent/uploads/2021/02/Zb_irnyk_Filosofiya-podiyevoyi-kultury-2021.pdf
55. Чжу Цзюньцяо. Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 22 с.
56. Швець І.Б. Формування вокально-виконавської культури майбутнього педагога-музиканта як педагогічна проблема / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. Випуск 46. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. 375 с. С. 337-341.
57. Юнда В.В. Підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до роботи з дитячим хором. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 -теорія і методика професійної освіти. Старобільськ, 2021. 285 с.

58. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика формування співацького голосу: [навчально-методичний посібник]. К. ІЗМН. 1998. 160 с.